

Plánky pohřebišť rozdělené podle fází pohřebišť a doplněné vyobrazením charakteristického inventáře velmi usnadňují kontrolu autorova hodnocení pohřebišť.

Práce Törökova zůstane cenným pramenem pro řešení problematiky 10.–11. st. ve středním Podunají. S chronologickými závěry autora a jeho představami o vývoji pohřebišť lze souhlasit. Problematictější je autorovo etnické hodnocení halimbského pohřebišť a vůbec všeho osídlení 10.–11. st. v Zadunají. Přechůzí tu vliv avarského prvku ještě v 10. st.; je známo, že toto etnikum nikdy nebylo příliš početné a po ztrátě politické moci na konci 8. st. bylo rychle asimilováno. Nemůže to také být řeči o franské vládnoucí vrstvě na počátku 10. st., byla-li tato oblast před maďarským vpádem součástí Velké Moravy a byla-li tu již dříve převaha slovanského živlu. Konečně tak jako je nesporné, že v 10. a 11. st. ovládali politicky Zadunají Maďari, jejich podíl na hmotné kultuře, získané z pohřebišť v Halimbě, je nepatrný a svědčí o rozhodujícím slovanském kulturním vlivu, který se projevil i v oblasti zemědělství, práva, společenské organizaci a jazyka. Řešení těchto otázek není prací Törökovou zdaleka ukončeno.

Bořivoj Dostál

A. Abramowicz, Studia nad genezą polskiej kultury artystycznej. Łódź—Warszawa 1962, 135 str., 62 obr. v textu, angl. résumé.

A. Abramowicz zaměřil svou práci „Studia nad genezą polskiej kultury artystycznej“ na umělecké předměty a řemeslo v Polsku v 10. až 13. století. V tomto období se začíná vytvářet oficiální „vysoké“ románské a později gotické umění a zároveň dále trvá tradiční lidové umění, jehož projevem jsou drobné plastiky a předměty tzv. užitého umění. Autor se snaží pro toto lidové umění nalézt místo v komplexu oficiálního umění, případně určit vlivy, které tradiční umění uplatnilo na polskou kulturu.

Úvodní kapitolu věnoval autor vývoji názorů na genezi polského lidového umění. Zde dochází k poznatku, že lidové a předkřesťanské umění nebylo zařazováno do oficiálního uměleckého kánonu a bylo vždy zkoumáno izolovaně od oficiálního umění své doby. Lidové umění bylo rozdělováno podle svých pramenů na čtyři kategorie: psané prameny, archeologické nálezy, lidová kultura tradovaná jako přžitky minulých století a prameny jazykové. Názory na archeologické nálezy, u kterých mohla být uplatňována estetická měřítká — plastika, keramika a užitkové předměty, byly v 18. a 19. století více nebo méně ovlivněny národnostním cítěním. Odtud teorie, že Slované museli vynaložit veškerou snahu na uchování vlastního jazyka a neměli tedy sílu vytvářet vlastní výtvarné umění. Negativní hodnocení lidového umění vycházelo u některých autorů z představy, že Slované s hráli ve světové historii jen malou úlohu; podle jiných bylo lidové umění jen napodobeninou a odvarem „vysokého umění“. V pozdější době se vytvořily tři základní skupiny náhledů na lidové umění 10. až 13. století v Polsku; podle jednoho názoru bylo lidové umění té doby jen pokračováním slovanské nebo prapolské kultury, podle druhého jsou počátky polského lidového umění spjaty s křesťanstvím, a konečně byl třetí názor, který soudí, že pro nedostatek materiálu nebude možno nikdy poznat počátky polského tradičního umění.

Ve třech následujících kapitolách probírá A. Abramowicz jednotlivé okruhy materiální kultury, ve kterých se lidové umění projevovalo: architekturu, kroj a umění v řemeslné výrobě.

Tradiční polská dřevěná architektura byla většinou studována jen po stránce technické a výtvarné momenty byly pomíjeny. Autor koriguje starší názory na lidovou architekturu a všimá si všech projevů výtvarného umění ať v architektuře samé (vnější zdobení domu, dřevorezba, malování), nebo ve vnitřní výzdobě domu (nábytek, tkaniny, koberce, obrazy) i vlivů, které na ně mohly působit. Znovu upozorňuje, že není možno pokládat za začátek polské architektury až období, kdy vznikaly zděné chrámy.

V kapitole věnované lidovému oděvu vychází A. Abramowicz z prací L. Niederla, hodnotí názor o jednotném společném kroji Slovanů a na základě studia písemných pramenů souhlasí s Niederlem, že již před 13. stol. měly slovanské národy odlišné kroje. Dále probírá jednotlivé části oděvu a způsoby jejich zdobení. Závěrem kapitoly hodnotí tradiční lidový šperk a otázku jeho původnosti v souvislosti s existencí řemeslnických dílen.

Čtvrtá kapitola je věnována výtvarnému umění v řemesle. Autor je přesvědčen, že o lidové umění lze mluvit až po vzniku antagonistických tříd. Zabývá se poměrem zdobených a nezdobených předmětů jednoho druhu, jejich určením, cenou a prodejem. Při studiu drobných ozdob ze dřeva, kosti a rohu se věnuje problematice rozšíření některých typů geometrického ornamentu (pletencový atd.). V souvislosti s výrobou šperků a zbraní se dotýká otázky národnosti řemeslníků a také některých představ o magické síle, kterou v lidové víře dává znalost práce s kovy. A. Abramowicz si závěrem kapitoly klade otázku, co se stalo s tradiční kulturou v řemesle, zda přešla do středověkých cechů a jakou roli v nich s hrála.

Celou práci uzavírá kapitola nazvaná „Úloha tradiční umělecké kultury v 10.–13. století a polské obyčejy.“ Je téměř celá věnována obyčejům, které – podle písemných pramenů – měly být charakteristické pro Polsko. Autor se zde zmiňuje o etických zásadách tohoto období, o rodných obyčejích (o obřadech při narození dítěte, při svatbě a při postřiznách). A. Abramowicz na závěr definuje čtyři fáze, kterými podle jeho názoru polské umění prošlo. V prvním stadiu proběhl proces diferenciac, při kterém se ze slovanské kultury vyčlenily prvky, charakterizující polské lidové umění. Druhé a třetí stadium vývoje umění bylo pod silným vlivem nastupujícího a rozvíjejícího se křesťanství, které se mísilo s domácí lidovou kulturou. Teprve během čtvrtého procesu došlo k rozlišení oficiálního, feudálního umění proti tradičnímu – lidovému.

Studie A. Abramowicze spíše rekapituluje všechny problémy a nejasnosti, které je nyní třeba pro poznání slovanské materiální kultury vyřešit. To je také její přínos nejen pro polskou, ale pro celou slovanskou archeologii.

J. Vignatiová

H. J. Diesner, Griechische Tyrannis und griechische Tyrannen. Vyšlo jako 2. sv. sbírky *Lebendiges Altertum* v Akademie-Verlag Berlin 1960, stran 54.

Německý fašismus se v oblasti ideologické obrátil v nesprávných názorech na historický vývoj lidské společnosti, a to i u období tak časově vzdáleného, jako jsou řecké dějiny. Při výkladu o vzniku a průběhu řecké tyrannidy se projevoval vypjatý nacionalismus, byla zdůrazňována úloha silného jedince, který byl považován za rozhodujícího činitele v hospodářském a společenském procesu, byla podceňována anebo vůbec popírána úloha širokých mas, nemluvílo se o hospodářských příčinách a z průhledných důvodů byl zastírán třídní charakter řecké společnosti. Tyto falešné a nevědecké názory, které přecházely z děl odborníků do vysokoškolských příruček a do učebnic a které si z universit odnášeli budoucí učitelé, byly v soulase se smýšlením politických činitelů, zejména pokud se týče nazírání na úlohu silného jedince.

A tak Diesnerova knížka dobře hovoří potřebě poskytnout populární formou poučení o vzniku a průběhu řecké tyrannidy na podkladě vědeckého zkoumání, jež pozoruje a posuzuje tento jev v celkové souvislosti hospodářského a společenského vývoje. Diesner především rozlišuje mezi tyrannidou ranou a pozdní. Raná tyrannida vzniká v souvislosti se zstručujícím se třídním bojem, jenž byl podmíněn prudkým rozvojem otrokářských výrobních vztahů v Řecku VIII. až VI. st. př. n. l. Tato změna má v celkové vývojové linii růstu a upevňování městského státu v archaickém období revoluční charakter a navenek se nejnápadněji projevuje v mohutném rozmachu řecké kolonizace. Rodové šlechtě, která opírajíc se hospodářsky o rozsáhlý pozemkový majetek zbavila krále jeho moci a stala se jedinou politickou mocí v řecké polis, vyvstává nový nepřítel v třídě zadlužených drobných rolníků a nemajetných občanů. Pro vznik tyrannidy měli často rozhodující význam tíživosti, schopní příslušníci aristokracie, kteří demagogickým postupem získávali na svou stranu a organizovali utlačované a vykořisťované masy k boji proti vládnoucí třídě. K samovládě se připravovali „legální cestou“: budoucí tyran se uplatňoval v politice a významal ve válce. K uchopení moci došlo státním převratem. Vítězný tyran především zlomil moc rodové šlechty, masám zajistil zlepšení jejich postavení přiděly půdy, půjčkami, hospodářskými výhodami, zintenzivněním obchodu a řemesel a poskytováním pracovních příležitostí na stavbě velkolepých užitkových a kultovních budov. Ve vnitřní politice ponechával tyran dosavadní úřady a fikci „svobody“. Jako průvodní zjev tyranidy se objevují silná tyranova osobní stráž, opevněné sídlo vybavené s nezvyklým přepychem, hostící básníky a umělce, kteří svými díly oslavovali tyrana, a organizace tajné policejní služby. Tyrannida neměla dlouhého trvání; zpravidla byla odstraněna již v druhé, výjimečně v třetí generaci útokem opozičních sil, které vývojově uzrály, aby převzaly vládu ve státě. Tyrannis je tedy třeba chápat jako nutnou vývojovou etapu od aristokracie k demokracii.

Po této obecné charakteristice ukazuje autor, jak jednotlivé tyrannidy mají své specifické zvláštnosti způsobené odchýlnými podmínkami.

V Korintě se zmocnil vlády pomocí venkovského obyvatelstva iónského původu Kypselos. Jako tyran vládl mírně a prozíravě po 30 let, po něm v samovládě pokračoval sice nerušeně po 40 let jeho syn Periandros, ale ani nevidaný hospodářský rozkvět a pevné mezinárodní postavení Korinta nedovedly na trvalo potlačit třídní rozpory, takže nedlouho po Periandrově smrti byla tyrannida vystřídaná opět oligarchií.

Na ostrově Samu tyran Polykrates pronásledoval své protivníky z řad šlechtických velko- statkářů velmi krutě. Podařilo se mu sice vybudovat na Samu silnou námořní velmoc a upevnit postavení spojenectvím s mocnými monarchy té doby, ale po dobu jeho 15leté vlády byla jeho vnitřní moc vážně ohrožována. Násilný zásah Persánů nejen učinil konec tyrannidě, nýbrž